

РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

НАПРИКІНЦІ ХVIII СТ. — У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ. (Історія України, 9 клас)

Варіант І.

Мета уроку: з'ясувати закономірності та особливості розвитку культури в Україні першої половини ХІХ ст.; проаналізувати тогочасний стан розвитку освіти, науки, сформулювати уявлення про видатних вітчизняних вчених і дослідників;

— закріпити уміння і навички складання текстувальних таблиць, узагальнювати та порівнювати, співставляти, складати тезовий конспект, аргументовано доводити свої погляди;

— виховувати дбайливе та бережне ставлення до пам'яток культури, сприяти формуванню етнічної, релігійної та культурної толерантності, а також розвитку естетичних почуттів.

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу.

Вид заняття: урок-лекція.

Навчально-методичне забезпечення:

Програма для середньої загальноосвітньої школи. — К., 2001.

Решет О., Малій О. Історія України. 9 кл. — К., 2002
Турченко Ф., Мороко В.. Історія України. 9 клас. — К., 2000

Коляда І. Історія України. 9 клас. — К., 2000
Коляда І., Криlach К., О. Дикаленко. Дидактичні матеріали з історії України. 9 клас. — К., 1998.

ХІД УРОКУ.

І. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ.

Вступна розповідь:

При вивченні особливостей суспільно-політичного життя у першій половині ХІХ ст. ми з вами з'ясували, що Україна переживала період національного відродження. За змістом і формою національне відродження набрало форму творення нових націй як суб'єктів модерної європейської історії, що супроводжувалася процесом пробудження і формування самосвідомості народу, розвитку його духовної культури, прагненні відтворити власне історичне минуле, розвивати мову.

Найповніше це виявилось у розвитку культури, що ми і спробуємо з'ясувати при вивченні теми уроку.

ІІ. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ.

План теми уроку:

1. Освіта.

Характеристика:

На середину 40-х рр. ХІХ ст. на всіх українських землях, що входили до складу Російської імперії з населенням понад 7 млн. чол., нараховувалось близько 10 тисяч учнів (понад 70% з них були дітьми дворян, духовенства, чиновництва, купецтва). Для всіх інших «найнижчих станів» на території імперії продовжували працювати лише 1300 парафіяльних шкіл, в яких навчалось 67 тисяч учнів. У ряді сіл Лівобережної та Правобережної України існували так звані дяківські школи, де найнятий селянами дяк навчав дітей селян читати й писати за Часословом і Псалтирем.

На західноукраїнських землях, де духовенство мало широкий вплив, працювали парафіяльні трикласні, а після 1848 року — чотирикласні школи, які охоплювали 48 тисяч учнів (14% дітей шкільного віку).

Середню освіту українці, в основному дворяни, здобували у гімназіях. На Наддніпрянській Україні діяло 19 гімназій (на західноукраїнських землях нараховувалось до середини ХІХ ст.: у Східній Галичині — 8, у Буковині — 1, на Закарпатті — 9, де освіту, передусім, могли отримати молоді представники панівної еліти Австро-Угорщини неукраїнського походження).

Слід сказати, що розвиткові освіти на українських землях, що тоді входили до складу Російської імперії, сприяли ліберальні реформи, які розпочалися в Росії на початку ХІХ ст., зокрема в галузі освіти. Їх наслідком стало відкриття у Наддніпрянській Україні низки вищих навчальних закладів.

Так, **17 січня 1805 р.** імператор Олександр І дозволив відкрити перший у Слобідській Україні університет у м. Харкові (тоді його ректором став російський літературознавець і філо-

соф, автор першого підручника з логіки Іван Рижський), що досить скоро перетворився не тільки на центр науки, а й осередок українського національного відродження;

1820 р. було засновано Гімназію вищих наук у м. Ніжині (220 тис. карбованців відписав на вищу школу із своєї спадщини князь Безбородько, а його молодший брат Ілля Андрійович добився указу про створення гімназії). 15 довгих років просувалася справа відкриття цієї вищої школи. Лише завдяки наполегливості спадкоємця — графа О. Кушелева-Безбородька, зятя князя Рєпніна, а також графа В. П. Кочубея, вдалося провести рішення в життя;

1817 р. в Одесі відчинив двері Рішельєвський ліцей підвищеного типу, названий на честь градоначальника міста та генерал-губернатора Новоросійського краю А. Е. Рішельє дю Плєссі. Викладання у цьому закладі велося французькою мовою;

1834 р. у Києві було відкрито університет Святого Рівноапостольного князя Володимира. До початку 40-х рр у його складі діяли філософський, юридичний, медичний факультети. Першим ректором цього закладу став **Михайло Олександрович Максимович (1804–1873)**;

у Західній Україні працював найстаріший в Україні Львівський університет (відкритий ще **1661 р.** за часів Яна Казимира, короля Речі Посполитої), що мав філософський, теологічний, юридичний та медичний факультети, викладання на яких велося польською, німецькою та литинською мовами. На початок 40-х рр. XIX ст у ньому навчалось 1184 студента (400 з них були українці);

з **1826 р.** у м. Чернівці працював ліцей, що мав богословський та філософський факультети.

З початком XIX ст в Україні починає розвиватись мережа професійних навчальних закладів:

1804 — ремісничє училище в Чернігові;

1807 — землемірне училище у Кременці (заклад, створений при Волинському польському ліцеї турботами шляхти Волині і Поділля);

1823 — школа чистописців у Полтаві;

1834 — училище торговельного мореплавання у Херсоні;

1828 — школа бджільництва в с. Пальчик Конотопського повіту на Чернігівщині.

Освітні навчальні заклади, що існували в Україні, забезпечували південно-західні терени Російської імперії висококваліфікованими кадрами і стали центрами розвитку науки світового рівня.

Завдання учням:

1. Заповнити таблицю: «Освіта в Україні у першій половині XIX ст.»

Пропонований варіант:

	Наддніпрянська Україна	Західна Україна
Початкова освіта	парафіальні школи, дяківські школи	Парафіальні три-чотирикласні школи
Середня освіта	гімназії ліцеї	гімназії ліцеї
Вища освіта	університети	університети
Професійна освіта	училища	училища

2. Скласти хронологічну таблицю: «Навчальні заклади в Україні у першій половині XIX ст.»

Пропонований варіант:

	Дата заснування	місто	Тип закладу
Середні навчальні заклади	1805	Харків, Чернігів, Катеринослав	Гімназія
	1808	Полтава, Новгород-Сіверський, Чернівці	Гімназія
	1814	Херсон	Гімназія
	1837	Мукачеве	Приватна гімназія
	1850	Київ	Жіноча гімназія
	1805	Кременець	Волинський ліцей
	1807	Одеса	Рішельєвський ліцей
	1820	Ніжин	Гімназія вищих наук
	1828–1855	Одеса	При Рішельєвському ліцеї діяв Інститут східних мов
	Вища освіта	1805	Харків
1817		Львів	Торговельна академія
1824		Чернівці	Богословський інститут
1834		Київ	Університет
1844		Львів	Технічна академія

**Самостійна робота учнів —
Реферативне повідомлення на теми:**

«В. Каразін — фундатор Харківського університету»;

«М. Максимович — перший ректор Київського університету».

М. Маркевич (1804—1860)	Автор «Истории Малороссии» (15 т.);
М. Костомаров	Автор монографій «Богдан Хмельницький», «Руїна», «Мазепа» та ін.

2. Наука.

Пояснення за текстуальною таблицею:

Галузь науки	Прізвище вченого	Внесок у розвиток галузі
природознавство	М. О. Максимович (1804—1873)	У своїх працях («Головні особливості зоології», «Наука про тварин» та ін.) Максимович доводив, що науку, людський розум слід скеровувати не на революційні зміни й створення чогось нового, а на об'єкти вивчення, засвоєння й розумне використання вже створеного природою;
математика	Т. В. Осиповський (1765—1832)	Професор Харківського університету, його тритомна праця «Курс математики» була визнана основним підручником для студентів. Серед його учнів був М. Остроградський;
	М. В. Остроградський (1801—1862)	Праці вченого присвячено аналітичній механіці, гідромеханіці, математичній фізиці, математичному аналізу і теорії диференціальних рівнянь. Створив ефективну школу прикладної механіки;
гідрогеологія	Н. Борисюк (1817—1882)	Створив гідрогеологічну карту Харківщини, яка допомогла налагодженню водопостачання міст регіону;
екологія	В. Черняєв	У своїх працях обґрунтував значення лісів України для господарства й екологічної рівноваги;
медицина	В. Караєв (1811—1892)	Основоположник вітчизняної офтальмології;
	Н. Єлінський О. Вальтер	Автор двотомного посібника з хірургії; Автор «Курсу анатомії людського тіла»;
історія	Д. Бантиш — Каменський (1788—1850)	Автор «Історії Малої Росії» у 4-х тт.

Отже, впродовж першої половини ХІХ ст. в Україні виникла ціла плеяда талановитих вчених. На всю Російську імперію уславилися українські вчені-математики: Тимофій Осиповський, Михайло Остроградський, Віктор Буняковський. Протягом десятиріч тритомний «Курс математики» Т.Осиповського використовувався як підручник для вищих навчальних закладів. Гідролог Н.Борисяк, гідростатик М.Дяченко, природодослідник В.Каразін, ботанік В.Черняєв, ботанік та історик М.Максимович, ботанік О.Рогович — перша плеяда вчених родом з України, що заклала традиції розвитку природничих наук європейського рівня.

Перша половина ХІХ ст стала поворотним періодом у формуванні української самосвідомості. Важливим напрямком розвитку народної просвіти були дослідження у сфері суспільних наук. Публікації важливих джерел з історії та їхній коментар здійснив О.Бодянский, який був професором Московського університету. Історики Д.Бантиш-Каменський, М.Маркевич, А.Скальковський, Д.Зубрицький, М.Максимович та інші на основі вивчення документальних першоджерел написали перші праці з історії України.

3. Фольклор. Література.

Розповідь:

Реальна дійсність першої половини ХІХ ст. істотно вплинула на фольклор. У думках і піснях народ жваво відгукувався на посилення кріпацтва, рекрутчину, сваволю поміщиків і чиновників, власні безправ'я і злиденність.

До першої половини ХІХ ст. відноситься початок збирання і публікації творів народної поезії. Один з перших українських фольклорних збірників Михайла Цертелева під назвою «Досвід збирання старовинних малоросійських пісень» (1819 р.) вийшов у Петербурзі і містив дев'ять дум та одну історичну пісню. У наступні роки увага до усної народної творчості все зростала. Михайло Максимович видав три збірки народних пісень: «Малоросійські пісні», «Українські народні пісні», «Збірка українських пісень». Багатий фольклор західноукраїнців знайшов відбиття в альманасі «Русалка Дністрова».

Центр збирання історичних документів, фольклору, старожитностей склався у Харкові після відкриття в ньому університету. В місті зросла кількість високоосвічених людей, захоплених національною ідеєю. Серед них був ініціатор створення університету Василь Каразин. Перебуваючи під наглядом поліції у своєму селі, він часто приїздив до університету, закликав вивчати й популяризувати національну культуру, побут народу. Помітними фігурами були декани університету Григорій Успенський, Петро Гулак-Артемівський, професор Ізмаїл Срезневський, а також письменники Григорій Максимович і Григорій Квітка-Основ'яненко. Навколо них групувалися молоді вчені, студенти, вчителі. Багато з останніх їздили Слобожанщиною у пошуках народних дум, пісень, переказів, повір'їв. Статті про побут, звичаї, усну народну творчість та історію України регулярно друкувалися у харківських журналах. Активну збиральницьку народознавчу роботу здійснювали також у Полтаві, Прилуках, Одесі та в Києві (після відкриття там університету).

Завдання учням:

Скласти тезовий конспект.

Пропонований варіант:

— У думках і піснях народ відгукувався на посилення кріпацтва, рекрутчину, сваволю поміщиків і чиновників, власні безправ'я і злиденність.

— До першої половини ХІХ ст. відноситься початок збирання і публікації творів народної поезії.

— Авторами таких публікацій були: М. Цертелєв, М. Максимович.

— Центр збирання історичних документів, фольклору, старожитностей склався у Харкові після відкриття в ньому університету.

— Активну збиральницьку народознавчу роботу здійснювали також у Полтаві, Прилуках, Одесі та в Києві (після відкриття там університету).

Бесіда.

Вчитель: З курсу української літератури пригадайте, хто вважається «батьком» нової української літератури?

Учні: «Батьком» нової української літератури вважається Іван Котляревський, який сміливо ввів в літературу народну мову й створив на її основі неперевершені на той час за художніми якостями твори. Першим з них стала поема «Енеїда» (частково надрукована 1798 р., повністю 1842 р.). Ця поема, а також «Наталка Полтавка», «Москаль-чарівник» тривалий час залишалися зразком для наслідування іншими письменниками і поетами.

Вч.: Пригадайте імена тих митців, хто поряд з І. Котляревським працював на літературній

ниві? Які літературні напрмки панували в цей час в українській літературі?

Уч.: В українській літературі панівними напрямками були: класицизм та романтизм. А поряд з І.Котляревським розкрився талант і інших літераторів. Байкарі Петро Гулак-Артемівський (1790—1865) та Євген Гребінка (1812—1848), зокрема, таврували такі суспільні вади, як самодурство, аморальність, свавілля та деспотизм не найкращих представників правлячої верхівки. «Езоповою мовою» вони критичували порядки в країні. Різкій сатири піддав недосконалість тогочасного суспільства у своїх повістях Григорій Квітка-Основ'яненко (1778—1843).

Вч.: Хто в українській літературі подав опетизований образ козацької України і вважається російськомовним прозаїком української літератури?

Уч.: По-новому постала козацька Україна у творчості Миколи Гоголя (1809—1852). І, хоча його твори писані російською мовою, вони досить колоритно передають народні традиції, звичаї, побут, характер українців.

Вч.: У творчості якого митця завершилось формування нової української літератури і геній якого став взірцем неперевершеності для майбутніх поколінь?

Уч.: На нашу думку, це творчість Тараса Григоровича Шевченка (1814—1861). Він показав силу українського народного слова, його здатність передавати найсильніші людські почуття, настрої, красу природи і велич духу людини. Зокрема, в його творчості знайшли своє відображення найболючіші проблеми життя українців.

Вч.: Так, ви дійсно праві. Ось як про творчість Кобзаря говорили сучасники: *«Уся сила і вся краса нашої мови відкрилася йому одному... Були в нас в Україні великі воїни, були великі правителі, а ти став вище всіх їх, і сім'я рідна в тебе найбільша... Ти вчив нас, Тарасе, правди святої животворящої...»* (П.Куліш. Слово над труною Шевченка); *«... Не замовкне вівки твій голос між нашим народом... За твоїм льотом і ми полетіли — і вже не згорнемо крил...»* (В.Білозерський. Слово над труною Шевченка); *«Сповнив ти наше серце якимсь вогнем неугасимим, — бажається любить і любить...»* (Г.Барвінок. Зголосіння над труною Т.Шевченка); *«... Погас великий поет... Але не згубиться це світло посеред тіней... його слово не згине і далекі нащадки скажуть про нього: не даром він на світ родився, свою Україну любив!»* (П.Чубинський. Слово над труною Т.Шевченка).

Вч.: Отже, усна народна творчість — як своєрідне віддзеркалення народної душі — спра-

вила значний вплив на становлення нової української літератури. Без народної творчості не було б тих митців, які сьогодні вважаються класиками нашої літератури. Саме народ з найпотаємніших глибин народив Пророка і Генія — Т. Шевченка, чим і засвідчив свою історичну невмирущість.

Завдання учням:

На вашу думку, як умови суспільно-політичного життя впливали на розвиток українського слова і української літератури?

Чому став можливим вихід «Кобзаря» Т. Шевченка?

4. Музика. Музичний фольклор.

Сюжетна розповідь:

Помітне місце в культурному житті України належало музичному фольклору. Носіями якого були мандрівні кобзарі, бандуристи, лірники.

Серед них у першій половині дуже популярними були: Андрій Шут, Остап Вересай, Іван Крюковський, Федір Холодний та ін.

Вересай Остап Микитович (1803-1890) народився в с.Калюжинці на Чернігівщині, у сім'ї кріпака-музики. На четвертому році життя осліп. У 15 років пішов у науку. Близько 1852 р. оселився в с. Сокиринцях. Виконував народні думи та пісні, псалми. Виступав у Києві, Петербурзі. У північну столицю кобзаря привіз Микола Лисенко і представив царю, який подарував народному співцеві золоту табакерку. Тарас Шевченко, шануючи талант сліпого співака, подарував йому свій «Кобзар» з дарчим написом. О.Русов і П.Чубинський записали зі слів Остапа Вересая понад 20 творів різних жанрів.

Завдання учням:

Скласти тезовий конспект.

Пропонований варіант:

— Носіями музичного фольклору були мандрівні кобзарі, бандуристи, лірники.

— Дуже популярними були: Андрій Шут, Остап Вересай, Іван Крюковський, Федір Холодний та ін.

Розповідь:

У першій половині ХІХ ст. з'явилися нотні збірники відомих українських пісень. Публікації пісень з нотами дали поштовх дальшому розвитку музичної культури в Україні, сприяли становленню професійного мистецтва. Музичне життя зосереджувалося переважно в Києві, Харкові, Полтаві, Одесі. У цих містах виникли і діяли оркестри, хори, капели, в театрах ставилися опери. У вищих навчальних закладах викладалися музика й танці, відбувалися концерти, музичні вечори.

У Києві піаніст, композитор і педагог Йосип Витвицький (1813-1866) написав музичний твір «Україна» (1836) — варіації на тему народної

пісні «Зібралися всі бурлаки». Композитор Алоїз Єдлічка (1819-1894) багато років працював як професійний музикант і педагог на Полтавщині. В Харкові своїми здібностями як композитор-виконавець виділявся викладач Харківського університету Іван Вітковський.

Музичне життя в Україні мало досить тісні зв'язки з європейською музичною культурою. В Одесі кілька разів гастролювала італійська опера. В 1848 р. італійська оперна трупа давала концерти в Києві. З великим успіхом у 1847 р. пройшли концерти угорського композитора і піаніста Ференца Ліста в Одесі, Києві та Єлисаветграді.

Швидко розвивалося музичне мистецтво на західноукраїнських землях. У Львові, Перемишлі, Станіславі, Стрию, Чернівцях, Ужгороді та інших містах виникали українські хори. Одним з перших українських композиторів-професіоналів у Галичині був Михайло Вербицький (1815-1870) — автор багатьох музичних творів: співів, хорів, музики до театральних вистав.

Завдання учням:

Скласти тезовий конспект.

Пропонований варіант:

— Публікації нотних збірників пісень дали поштовх дальшому розвитку музичної культури в Україні, сприяли становленню професійного мистецтва.

— Музичне життя зосереджувалося переважно в Києві, Харкові, Полтаві, Одесі, в яких виникли і діяли оркестри, хори, капели, в театрах ставилися опери. У вищих навчальних закладах викладалися музика й танці, відбувалися концерти, музичні вечори.

— Видатними композиторами були: Йосип Витвицький (1813-1866), Алоїз Єдлічка (1819-1894), Іван Вітковський, Михайло Вербицький (1815-1870)

— Музичне життя в Україні мало зв'язки з європейською музичною культурою (гастролювала італійська опера, проходили концерти Ф.Ліста)

ІІІ. ЗАКРІПЛЕННЯ ТА ПОВТОРЕННЯ ВИВЧЕНОГО

Колективна робота.

Репродуктивна бесіда:

1. Назвіть структурні ланки системи освіти. Якого типу навчальними закладами вони представлені? Назвіть найвідоміші навчальні заклади першої половини ХІХ ст.

2. Які галузі науки мали найбільші успіхи у своєму розвитку? Чому?

3. Назвіть характерні риси нової української літератури. Які риси її відрізняють від літератури ХVІІІ ст.?

4. Назвіть народних співців.

5. Які факти свідчать про розвиток музики в Україні першої половини XIX ст.?

IV. ПІДВЕДЕННЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Узагальнення:

Промисловий розвиток, національно-культурне відродження, активізація суспільно-політичного життя — ось ті фактори, що впливали на розвиток української освіти, науки, фольклору, та літератури і музики, розвиток яких засвідчує, що українська культура — це культура народу, який в нелегких умовах бездержавності творив засади свого майбутнього буття, вносячи вагомий вклад у світовий розвиток.

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Опрацювати відповідний текст параграфу підручника. Підготувати реферати: «Вклад українських дослідників у розвиток світової наукової думки»; «Значення творчості відомих українських майстрів слова у розвиток національної самосвідомості українців».

ВАРІАНТ II.

Мета уроку:

— перевірити знання та закріпити матеріал про діячів, досягнення та особливості української культури першої половини XIX ст..

— закріпити уміння логічно мислити, аналізувати, виділяти головне від другорядного, колективно приймати отримане рішення; вміти правильно формулювати питання

— виховувати повагу до здобутків української культури першої половини XIX ст., почуття гуманізму, любов до прекрасного.

Тип уроку: закріплення та повторення знань

Вид заняття: інтелектуальне шоу «Що? Де? Коли?»

Навчально-методичне забезпечення:

Програма для середньої загальноосвітньої школи. — К., 2001.

Реєнт О., Малій О. Історія України. 9 кл. — К., 2002

Турченко, Морозко. Історія України. 9 клас. — К., 2000

Коляда І. Історія України. 9 клас. — К., 2000

Коляда І., Крилач К., О. Дикаленко. Дидактичні матеріали з історії України. 9 клас. — К., 1998

Коляда І., Грабовська В. Історія України. 9 клас. Зошит — конспект тем. — К., 1997.

Підготовчий етап.

Вчитель розподіляє ролі та роздає у відповідності до ролей завдання: для глядачів — сформулювати питання, які стосуються даної теми (з таких галузей, як освіта, наука, живопис, література, театральне мистецтво, музика, архітектура). Визначити спочатку, хто буде знавцями (6 чол.) Глядачів розділити на групи. Учні з кожної групи самостійно готують питання. Кожна група складає питання з зазначених галузей. За кілька днів до початку гри учні зада-

ють свої питання вчителю. Вчитель же відбирає з кожної групи по 3 питання, щоб їх таким чином всього було 18. Якщо не всі, чи хоча б одне з вибраних питань має недоліки, вчитель їх виправляє, коригує. Знавцям дається завдання почитати додаткову літературу:

Попович М. Нарис Історії культури України. К., 1999. — С.290-370;

Історія української РСР. Т.3., К., 1978. — С.193-238;

М. Котляр, С. Кульчицький. Довідник з історії України. К., 1996. — С. 170-181.

Основний етап.

ХІД УРОКУ-ГРИ.

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗАНЬ.

На самому початку уроку вчитель звертається до учнів: «Шановні друзі! Сьогодні ми проводимо гру «Що? Де? Коли? Хто?». В цій грі наші шановні знавці будуть змагатись з нашими шановними глядачами. Отже, порошу наших знавців до ігрового столу!»

Знавці виходять. Вчитель їх представляє. Кожен знавець (умовно) є діячем однієї з 6 вищеназваних галузей і має відповідну емблему (освітянин, науковець, літератор та ін.)

Вчитель: «Отже, темою нашої сьогоднішньої гри є українська культура першої половини XIX ст.» Далі ведучий оголошує правила гри:

1. Круп'є крутить рулетку. Оскільки чисел на рулетці — 36, а питань — 18, то кожне питання має подвійний номер.

2. Сектори рулетки мають червоний або чорний колір (два рівня складності). Чорний — більш легке питання.

(Таким чином, в залежності від номеру, який вказаний на рулетці, вчитель оголошує питання. Всі питання записані у нього в зошиті і пронумеровані відповідним чином: «Увага, номер такий-то, червоне або чорне поле». «Увага, повна тиша в залі!»)

Ведучий читає далі: «Увага, питання!».

3. Знавцям дається хвилина для роздуму.

4. В разі дострокової відповіді знавці отримують додаткову хвилину.

5. Після відповіді знавців вчитель зачитує правильну відповідь та визначає, чи впоралися із завданням знавці, чи ні.

6. В залі присутній «адвокат», який в разі протесту знавців захищає їх права.

7. В разі, якщо рулетка покаже «старий» номер, робиться перехід ходу на наступний за порядковим числом.

(Всього з 18 питань через гру проходить 15 — в залежності від випадку.)

8. Якщо знавці набирають хоча б 8 правильних відповідей (з них 4 — відповіді на ускладнені питання), вони вважаються переможцями і отримують по 5 балів у повному складі. Якщо же це станеться без врахування цих критеріїв — по 4 бали (за бажанням). Причому, якщо через гру пройшло менше 7 питань ускладненого характеру, знавцям достатнього набрати з цього рівня 3 правильні відповіді.

9. В ході гри номери, які «вибувають», накриваються фішками.

10. Кожній групі в перебігу гри також зараховуються очки. Якщо знавці не дали правильної відповіді на жодне питання даної групи, остання отримує по 5 балів. Якщо на хоча б одне віднайшлася правильна відповідь — 4 бали. Якщо ж знавці відгадали всі питання даної групи, остання взагалі нічого не отримує.

11. Якщо знавці дають менше п'яти правильних відповідей на запитання, вчитель звертається до глядачів з пропозицією надати правильні варіанти відповіді і — в такий спосіб — забезпечити собі особисту відмінну оцінку.

ІІ. ЗАКРІПЛЕННЯ ТА ПОВТОРЕННЯ ЗНАТЬ.

Варіант А.

1. Ці міста розташовані у різних кінцях України. У них різна біографія та різна доля. Але ці міста стали провідниками у дуже важливі справи. Що це за міста і про яку саме справу йде мова? (Ці міста — Львів, Харків. Йдеться про відкриття університетів.)

2. Ця людина зробила значний внесок у скарбницю української і світової науки. Широкий діапазон його знань дивував сучасників. Допомогав йому святий Володимир. Хто це? (Михайло Максимович — енциклопедист і перший ректор Київського університету.)

3. Ця людина була видатним українським художником. Але, завдяки випадку, він має безпосереднє відношення до вибухового піднесення української суспільної і літературної думки, що пов'язане з іншою постаттю української культури. Хто цей художник і чому він так уславився? (Іван Сошенко, який взяв в участь в організації викупу Т.Г.Шевченка з кріпацької неволі.)

4. У першій половині ХІХ ст. одне українське місто уславилось своїми архітектурними здобутками. На малюнку подано їх символічне значення. Що це за місто і що це зпоруди? (Це місто — Одеса, а споруди — «потьомкінські сходи».)

5. Цей нащадок грецького роду зробив Полтаву українськими Афінами. Про кого і про що йдеться мова? Коли відбулась ця подія? (Це — Василь Капніст, який у 1805 р. заснував у Полтаві гімназію.)

6. Цей художник слова черпав натхнення з палітри Ворскли-ріки. Про кого йде мова? (І. Котлревський, автор «Наталки-Полтавки» «Москаля-чарівника», «Енеїди».)

7. Що у першій половині ХІХ ст. (а точніше — у роках 1811 і 1848) об'єднало Італію, Угорщину, Одесу та Київ? (Гастролі в Одесі та Києві італійської опери та угорського композитора і піаніста Ференца Ліста.)

Варіант Б.

1. Що об'єднувало у першій половині ХІХ ст. такі міста, як Кременець, Одеса, Чернівці? (У цих містах були створені ліцеї.)

2. Вчитель показує знавцям малюнки, на якому намальовані квітка, гарбуз, рушник та глечик. Який український письменник і якій його твір зашифровані на цьому малюнку? (Григорій Квітка-Основ'яненко і його повість «Сватання на Гончарівці».)

3. Цей композитор створив твір, який однією своєю назвою заявив на весь світ про існування окремої землі в складі як Російської, так і Австро-Угорської імперій, що складає одне ціле. Хто цей композитор і що це за твір? (Йосип Витвицький і його твір «Україна».)

4. Цей художник уславив своє ім'я тим, що малював картини на теми народного життя. На його полотнах зображено життя українського і, як це не дивно, казахського народів. Хто це? (Т.Г. Шевченко.)

5. Цей архітектор уславився тим, що у своїх шедеврах він відтворив славне минуле Русі-України, головним чином — у м. Києві. (Андрій Меленський, який спроектував пам'ятник на честь Магдебурзького права у Києві та церкву-мавзолей на Аскольдовій могилі.)

6. Родом — полтавчанин, мовою — росіянин, душею — українець. (Микола Гоголь.)

7. Цей російський художник має біографію, схожу з біографією Т. Шевченка. Творчість його ще тісніше пов'язана з Україною. Хто це? (В.А. Тропінін.)

І. ПІДВЕДЕННЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ.

Вчитель визначає переможців, оцінює освітні досягнення учнів, вказує на недоліки.

ІІ. ПОДАЧА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ.

Опрацювати параграф. Підготувати кросворд по темі уроку.